

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות בענייני חושן משפט על הפרשה

גיליון שנ"ב, פר' קרח תשפ"ו

משולחנו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א ריש מתיבתא 'עוז והדר'

נדרו של אומן שהרכיב וצבע ארון ספרים (מאמר המשך משבוע שעבר)

שבוע שעבר הבאנו את השאלה שנשאלה בבית הדין, עם סיפור המעשה, ותחילת הדיון והמשא ומתן ההלכתי, השבוע נמשיך ונסיים את היוצא להלכה ממה שנפסק בבית הדין, ונזכיר בקצרה שוב את דבר המעשה.

בקומה השלישית של בניין ישן בשכונת גבעת שאול התגורר ר' יהודה דוד, אברך כולל ותיק, מן הטיפוסים השקטים שמדפים עמוסים בספרים מפארים את ביתם. דירתו לא הייתה גדולה, אך הייתה מלאה חן יהודי של בית מלא ספרים.

עם השנים התרחבה המשפחה ב"ה. עוד ילד ועוד ילדה, חתונות כבר נראו באופן, והסלון ששימש בעבר כחדר לימוד שקט הפך למרכז החיים של הבית: שיעורי בית, חברותות ליל שיש, אורחים מזדמנים, ולפעמים גם מניין קטן לתפילת מנחה בימות החורף. אשתו, מרת שרה רחל, רמזה לו לא פעם: "יהודה דוד, הגיע הזמן שנעשה קצת סדר. הארון כבר מתקלף, המדפים שוקעים, שלא לדבר על הצבע שכלל לא מתאים לסגנון החיים העכשווי".

הארון המדובר לא היה סתם רהיט. זה היה ארון ספרים מסיבי מעץ מלא, שהיה קנה בשנות נישואיו הראשונות, כאשר עוד התגורר בשכירות בבני ברק. הוא נשא עליו סימני זמן: שריטות, שינויי גוון, מדף שהתעקם ממשקל ה"שדי חמד" לצד כרכי "אגרות משה". אבל יהודה התקשה להיפרד ממנו. "עם הארון הזה למדתי מסכת קידושין", היה אומר בחיך.

אלא שהמציאות דחקה. הדירה נעשתה צפופה, והסלון דרש אוורור. לאחר התייעצות עם קבלן, הוחלט להזיז קיר פנימי ולהרחיב את חלל הסלון על חשבון מחסן צדדי. השיפוץ כבר יצא לדרך - פועלים, אבק, קירות שבורים - וכאשר כמעט הושלמה ההרחבה, עלה הרעיון: לא לקנות ארון חדש אלא לחדש את הישן.

ר' יהודה דוד פנה לר' שלמה זושא, נגר ירושלמי, איש מקצוע ירא שמים, שהמליצו עליו כמה מבני השכונה. הגיע, מדד, בדק, הציע צבעים וגימורים מודרניים יותר, הביטיח לחזק את המדפים ולהעניק לארון מראה רענן ועדכני, כזה שיכבד את הספרים שבו.

הארון פורק והועבר לנגרייה. לאחר מספר שבועות הושב לבית - צבוע בגווני עמוקים, מסגרות מדויקות, לכה מבריקה קלות. הסלון נראה אחר לגמרי.

אלא שמכאן, כדרכם של סיפורים שבין אומן ללקוח, העניינים החלו להתבך.

התשלום שנקבע לא הועבר במועדו. תחילה ביקש יהודה דוד "דחייה קלה", אחר כך מטר כסום חלקי בשיקים דחויים, וחלק מן היתרה נותר פתוח. שלמה זושא ניסה להשיגו שוב ושוב בטלפון, אך לא היה מענה. הודעות נשלחו, שיחות לא נענו.

כעבור זמן, כאשר סבלנותו פקעה, השאיר שלמה זושא הודעה חריפה בתא הקויל של יהודה דוד: הוא אוסר עליו ומדירו הנאה מן הארון שבביתו, כל זמן שלא ישלם את מלוא הסכום המגיע לו.

יהודה דוד, מצידו, טען שיש לו טענות מקצועיות

מסוימות על איכות העבודה, על גוון הצבע ועל כמה פרטים בגימור, ומשום כך עיכב את היתרה עד לבירוור הדברים.

לבסוף הגיע יהודה דוד לבית ההוראה, שטח את טענותיו, ושאל: נגר שביצע עבודה בבית לקוח, והלקוח עיכב את התשלום בטענה שיש לו טענות על איכות העבודה, האם לאחר שהארון כבר מורכב ועומד בבית הלקוח, יכול הנגר לאסור עליו בהודעה קולית להשתמש בארון עד שישולם החוב? כלומר, אם יש תוקף לאיסור כזה, כך שהלקוח אכן מנוע מלהשתמש בארון שבביתו עד להסדרת התשלום?

ח. אומן קונה ממש בשבח

על פשטות דברי קצות החושן ונתיבות המשפט שאין לאומן קנין רק כמשכון לגבות את חוב השכירות מתוך השבח, ופטור מיוחד באופן שהזיקו את מה שהשביחו, תמהו האחרונים, אם כן מפני מה דנו הראשונים למאן דאמר אומן קונה בשבח כלי שלאחר שבעל הבית מקבל את הכלי חזרה מן האומן הגוי יצטרך לטבול כדן בעל הבית שקונה כלי מגוי, והרי אין זה אלא כמשכון של ישראל שנתן למלוה גוי שאינו צריך טבילה. ועוד כתבו לדייק את לשונות רש"י (שכבר הביא מהר"ש הלוי) שמפורש בהם שהבעל הבית כקונה מיד האומן, ואם גם בשבח אין לו רק כמשכון זה בוודאי לא דומה לקנין כלל. ועוד הקשו ממה שמבואר בתשובת הרא"ש (כלל יב ס' 1) שלדעת הסובר אומן קונה בשבח כלי האומן יכול לאסור את השבח בקונם על בעל הבית, ובוודאי שאין המלוה רשאי לאסור בקונם על הלוה, ועוד הקשו כיוצא בזה כמה שאלות. ולכן תפסו לעיקר שיש לאומן קנין בשבח ואין זה רק כמשכון, אלא שמעתה צריכים לבאר מכה מה רשאי בעל הבית לפרוע את תשלום השכירות ולקנות בכך את השבח בעל כורחו של האומן. [ראו שו"ת עין יצחק (קמא אבה"ע ס' עז אות ג), בית אפרים (אבה"ע ס' קיז), דברי חיים (קידושין ס' ט)].

רבי שמעון שקוף (ב"ב ס' ד אות ז ד"ה ונלע"ד) כתב, שבוודאי יש לאומן קנין בעצם השבח, ומה שבעל הבית רשאי לסלקו בשכרו, הוא כדן חלוקת שותפים שרשאים להיחלק זה מזה, וגם בעל הבית רשאי לשלם לאומן את שכרו ולסלקו מקניינו. ועוד הוסיף (שם אות י ד"ה והנה) להוכיח שיש לאומן קנין גמור ולא רק קנין למשכון ממה שכתב הרשב"א (ב"ק צה). שגזלן שצובע את הצמר של הבעלים אורו לעצמו למאן דאמר אומן קונה בשבח כלי, וכתב להסתפק האם רשאי הבעלים גם בזה לסלק את הגזלן מהשבח בתשלום דמים, או שכיון שהגזלן השביח מתחיל עבור עצמו גם אינו רשאי לסלקו בדמים.

ומדבריו הרשב"א שהסתפק שהבעלים גם אינם רשאים לסלק גזלן מחלקו בשבח, מוכח בהדיא שהקנין שיש לאומן בשבח אינו רק כדי לקבל את שכרו מבעל הבית, אלא הוא קנין גמור מצד שהוא חידש את השבח לעצמו. ועוד נראה מדברי הרשב"א שאדרכה מה שהבעלים רשאי לסלק את האומן בתשלום דמי השכירות, הוא דין מחודש כאשר האומן מחדש את השבח עבור הבעלים, שאז הוא מזכה את השבח לבעלים מתחילה על האומן שהם שילמו לו שכרו, ועד שישלמו לו שכרו כל השבח יהיה שלו.

עוד מבואר מדברי הרשב"א, שהאומן אינו קונה מכה

הסכמת בעל הבית, ודלא כמו שכתב בשו"ת עין יצחק (קמא אבה"ע ס' עז) בארוכה שהאומן קונה רק מכה הסכמת הבעלים. ועוד מבואר בדברי הרשב"א שלמאן דאמר אין אומן קונה בשבח כלי, אין זה בגלל שהאומן אינו מבקש לקנות לעצמו, וכמו שכתב בנתיבות המשפט (סי' שו סק"ג), שהרי גזלן שמשביח בוודאי לעצמו מכוון, רק שלמאן דאמר אין אומן קונה בשבח כלי אין אפשרות לאדם לקנות לעצמו חלק בממון חברו.

ט. זכות האומן בהשבה שאין בה ממשות

עתה יש לעיין בנידון דידן, שקפץ האומן ואסר על בעל הבית בקונם להשתמש בחפץ שעשה עבורו, האם נחשב לענין זה כבעלים על החפץ עד שיהיה בידו כוח לאוסרו.

בשו"ת הרא"ש (כלל יב סימן ו) נשאל בדבר מי שנתן טבלא לאומן כדי שיצייר עליה ציורים שמשחקים עליהם, והאומן, לאחר שציירה וקודם שפרע לו בעליה את שכרו, אסרה עליו בקונם, האם יש בידו כוח לאסור. והשיב שם, שכיון דקיימא לן שאין האומן קונה בשבח כלי, אין לו בגוף הכלי כלום, אלא השבח בלבד הוא שחייב לו בעל הכלי, וממילא אין לו כוח לאסור את הכלי.

והוסיף הרא"ש, שאפילו אם נאמר שאומן קונה בשבח כלי, אין זה אלא כשיש ממשות בשבח. כגון שנתן לו עצים ועשה מהם כלי, שיש כאן תוספת ממשית הנראית בעין. אבל בצירוי שצייר האומן על גבי הטבלא, לא עשה אלא ציור על ידי סממניו, ואין בסממנים ממשות עצמאית, ולכן לא קנה הצייר כלום בגוף הכלי.

והביא הרא"ש ראייה לדבר, שכן בגמרא (בבא קמא קא). הסתפקו אם יש שבח סממניו על גבי צמר אם לאו. כגון שצבע קוף צמרו של ראובן בסממניו של שמעון, אם חייב ראובן לשלם לשמעון על השבח שהשביח צמרו, והרי אין כאן דבר בעין, ואף אין אפשרות להוריד את הסממנים מהצמר מבלי שיתבטלו הסממנים לגמרי. והאיבעיא לא נפשטה, ולמעשה אינו חייב לשלם. ומתוך כך מבואר שהצבע אינו נחשב דבר בעין כלל.

על פי זה כתב שגם אין לומר דמאור ורשאי האומן לגרד את הסממנים שלו מהכלי של הבעלים, הרי שיש לו בעלות על הסממנים גם כאשר הם על הכלי, כי כאשר האומן גרד את הסממנים מהכלי לא יישאר מהם דבר בעל ערך, נמצא שלעולם אין לו ערך ממון בסממנים. ועוד כתב שלהלכה אינו רשאי לגרד את הסממנים מעל גבי הכלי, דכיון שלהלכה אומן אינו קונה בשבח כלי, הרי שכבר זכה בעל הבית בשבח הציור שנעשה בסממנים, ואין רשאי האומן לפגוע בשבח שזכה בו הבעלים.

נמצא אפוא, שגם לדעת הסוברים שאומן קונה בשבח כלי, אין זה אלא באופן שעשה האומן דבר שיש בו ממשות, כגון שנטל עצים ועשה מהם שידה, תיבה ומגדל וכיוצא בזה, שנוצר כאן חפץ חדש בעל מציאות. בכגון זה יהיה צד לומר שיהא בידו אף כוח לאוסרו.

י. אחריות האומן כשנשרף הכלי

בשו"ת מהר"ש הלוי (שם) נדון מקרה שבו נתן ראובן משי לשמעון הצבע לצובעה, ונפלה דליקה בעיר ונשרף ביתו של שמעון עם רוב מטלטליו, ואף המשי נשרף עמהם. שמעון טען, כיון שנשרף ביתו באונס גמור והאומן

פטור מאונסין, ואף המשי כבר היה צבוע בשעת השריפה, הרי הוא תובע מראובן שיפרע לו את שכר הצביעה.

השיב מהר"ש הלוי, שהדבר תלוי בדין אומן קונה בשבח כלי. על המשנה שדנה בנתן לאומנים לתקן וקלקלו, שחייבים לשלם, העמידה הגמרא שהדברים אמורים שנתן לו כלים שלמים לנעוץ בהם מסמור ושכרם, אבל אם נתן לו עצים לעשות מהם שידה, תיבה ומגדל ועשם, ואחר כך שברם, הוא פטור, משום שאומן קונה בשבח כלי, אם כן הוא הדין כשנאנס, שמאחר שהשבח קנוי לאומן, הרי הכלי שלו. ומאחר שהדבר שנוי במחלוקת, יכול בעל הבית לטעון 'קים' כדעת הסוברים שאומן קנה בשבח כלי, ונמצא שהאומן עדיין לא השלים לו את פעולתו ולא בא לידו הכלי המושבח, וממילא הוא פטור מלשלם. אמנם הקצות החושן (סי' שו סק"ד) והנתיבות המשפט (שם סק"ד) כתבו שגם למאן דאמר אומן קונה בשבח כלי, מאחר והאחריות של האומן היא רק כשומר שכר, אם נאנס הכלי הרי זה כמו שהשיבו לבעליו, וחייב בעל הבית לשלם לאומן את כל שכרו.

והביא מהר"ש הלוי את דברי הרא"ש שהכריע כי בצביעה אין האומן קונה בשבח כלי, אפילו בסממנין של האומן. ותמה על כך מדברי הגמרא שם בדיני של רב אסי, שם הובאה ראייה מדין המשנה (ב"ק ק:); נתן צמר לצבע לצבועו והקדיחו יורה, חייב האומן ליתן לבעל הבית דמי צמרו. ודייקו שם (ב"ק צט.): דמי צמרו אין, דמי צמרו ושבוהו לא. ובסתמא מדובר שהקדיח רק לאחר שכבר השביח, ואף על פי כן אינו משלם אלא דמי הצמר ולא דמי השבח. ותירץ שמואל שאפשר להעמיד שהקדיח עוד קודם שהשביח. מכל מקום שבאר, שאף צמר וסממנין שייך הדין של אומן קונה בשבח כלי, שאם לא כן, מה מקום לקושיא ומה מקום להבאת ראייה.

וכתב מהר"ש הלוי, שבדוחק אפשר לומר שכבר הרא"ש שמתחילה עלה על הדעת שלדעת הסובר אומן קונה בשבח כלי אף בצמור יש שבח על ידי צביעה, אולם לאחר שמצינו בגמרא שהתפקו בני הישיבה אם יש שבח סממנין על גבי צמר, נוכחנו לראות שאין הדבר מוחלט, ואפשר שאין שבח סממנין על גבי הצמר, כי חזו"ת [-מראה] לאו מילתא היא. ואם כן אין ראייה מדין נותן צמר לצבע למאן דאמר אומן קונה בשבח כלי. שעיקר הסוברים נאמרו לפי הצד שיש שבח סממנין על גבי צמר, אבל אם אין - פשיטא שיש האומן קונה את השבח. ואף אם נאמר שיש שבח סממנין על גבי צמר, עדיין תלוי הדבר במחלוקת אם אומן קונה בשבח כלי. וכיון שיש כאן שני ספיקות - ספק אם יש שבח, וספק אם קונה בשבח - משום כך הכריע הרא"ש שאין האומן יכול לאסור את הצבע, אף אם נאמר שאומן קונה בשבח כלי.

הקצות החושן (סי' שו סק"ב) הביא את יישובו של מהר"ש הלוי, וכתב שכפי שכתב מהר"ש עצמו תירוצו זה הוא דוחק גדול, ולכן כתב ליישב את תשובת הרא"ש לשיטתו (שם סק"ד) שהאומן אינו קונה את כל הכלי להיות שלו אלא רק את האבח, ונמצא שאין לאומן רק את הצביעה של הציורים שעל גבי הטבלא, וכיון שצבע אין בו ממשות, אין לו דבר שיש בו ממש כדי לאוסרו בקונם על בעל הבית. [וכמוכן שמהר"ש הלוי לשיטתו שהאומן קונה את כל הכלי, אינו יכול ליישב כן].

יא. האם יכול לאוסרו לשיטות מהר"ש הלוי והנתיבות

בנתיבות המשפט (סימון שו סק"ג) הביא את דברי הקצות החושן, וכתב שאין הדבר כך, שהאומן אינו קונה דוקא את השבח שהוסיף לכלי בעל הבית, שהרי מפורש בגמרא (ב"ק צט.) על אומן שמלאכתו לרכך את כלי בעל הבית ואינו מחדש בו דבר, שגם הוא קונה בשבח כלי, ובהכרח שהאומן קונה את ערך השבח בכלי של בעל הבית ולא דוקא את מה שחידש בכלי. ואם כן גם אומן שצבע כלי אינו קונה דוקא את הצבע עצמו כדי שנאמר שאין בצבע ממש, אלא קונה את ערך הצבע בכל הכלי, ונמצא שהוא יכול לאסור את החלק השותפות שלו בכלי על בעל הבית. [וראה במלואי חושן שם שכתב שבדודאי כאשר השבח מעורב בכל הכלי גם לדעת הקצות החושן זוכה האומן בערך של הכלי, ודוקא באומן צייר שהשבח של הצבע עומד כדבר נפרד משאר הכלי, זוכה דוקא בדבר שחידש בכלי].

ולכן מיישב הנתיבות את דעת הרא"ש בדרך אחרת. לדעתו, הרי אף למאן דאמר שאומן קונה בשבח כלי, אין הכוונה שנעשה הכלי שלו לגמרי. וכמבואר בהדיא

ברשב"א (בבא קמא צח: ד"ה מאי טעמא), שכל זמן שלא קלקל - השבח הוא של בעל הבית, שהרי על דעתו השביח. ולא נאמר אומן קונה בשבח הכלי אלא לעניין שאם הזיקו אינו מתחייב בזקוק, מפני שאין דעתו להשביח לצורך בעל הכלי באופן שחייב את עצמו בתשלומי נזק. וכן לענין שיש לו קנין בגוף הכלי כמשכון לגבות ממנו שכרו, שהוא קנין שיעבוד כמשכון שלא בשעת הלואתו. ולפי זה בודאי אין האומן יכול לאסור על בעל הבית כשהוא פורע את שכרו, שהרי השבח של בעל הבית הוא, וכל מה שדן הרא"ש הוא מחמת הסממנים עצמם שגם אם בעל הבית ישלם לו שכרו, אם האומן רוצה אינו מוכרם לבעל הבית, ונמצא שיש תוקף לקונם בחלק הסממנים, ועל זה כתב הרא"ש שהסממנים אין בהם ממש, ואין האומן יכול לאסור מחמתם את הכלי על בעל הבית. וכן כתב החזו"ן איש (ב"ק ס' ט"ו כב סק"ט).

ובעיקר דבריו שהבעלים רשאים תמיד לפרוע את שכר האומן וליתולו השבח לעצמם הכל מודים, וכמו שכתב בשלש הגבורים (רי"ף ב"ק לה.) והובאו דבריו בש"ך (סימון שו סוף סק"ג), ומה שלא תירצו כדברי הנתיבות משום שמסתימת הרא"ש שלא התנה את ביטול הקונם במה שהבעלים ישלם לאומן את שכרו משמע שגם בלאו הכי אין תוקף לקונם.

יב. בנידון דידן

נמצא לפי המתבאר, שלמאן דאמר אומן קונה בשבח כלי יוכל האומן לאסור את מה שהשביח בדבר שאינו בגדר חזו"תא בלבד, שהרי גם הרא"ש לא הכריע להקל אלא במקום שהשבח אינו אלא חזו"תא.

לפי זה, בנידון דידן שאסר שלמה זושא האומן בקונם את מה שעשה עבור יהודה דוד, הרי מלבד מה שהאומן יידן חידש את הצבעים של הארון, הרי הוא גם תיקן ויישר את המדפים שהתעגלו, וגם הוסיף מסגרות חדשות לארון, וממש פנים חדשות באו לכאן, ולמאן דאמר אומן קונה בשבח כלי יוכל שלמה זושא האומן לאסור בקונם על יהודה דוד הבעלים.

אמנם עיקר דין אומן קונה בשבח כלי תלוי במחלוקת והכרעת הש"ך שהוא ספיקא דדינא, וכיון שמצד דיני הממונות יכול בעל הבית שהארון ברשותו לטעון 'קים לי' שאין אומן קונה בשבח כלי, לפיכך גם לענין שיש האומן רוצה לאסור את החפץ, אינו יכול לאסור על הבעלים [ובענין יסוד זה ראו בחידושי רבי שמעון שקופ (כ"ב סי' ד סק"ח)].

גם בלאו הכי הרי לדברי הכל יכול הבעלים יהודה דוד לשלם את חובו לשלמה זושא האומן, וכיון שמשלם מסלק את האומן בעל כורחו מחלקו בארון, ונמצא שפקע הקונם. והגם שאדם יכול לאסור בקונם את נכסיו על חברו גם לאחר שיצאו הנכסים מרשותו, כפי שמוכר בגמרא (נדרים מב:), הרי מבואר שם שסתם קונם ממונו על חברו היינו דוקא כל זמן שהנכס הוא ברשותו, ודוקא כאשר מפרש שאוסר גם לאחר שיצא מרשותו, חל הקונם לעולם (שו"ע י"ד סי' רטז סעיף ז). ועוד נראה שכאשר הבעלים פורעים את חוב שכר האומן, אין זה שהאומן מוכר כעת את הנכס לבעלים, אלא שמעיקרא כל זכות האומן בנכס רק עד שישלם לו בעל הבית שכרו, וכיון ששילם שכרו הרי שמתחילה היה הנכס של הבעלים לגבי לאחר שישלם לאומן, ואם כן אין תוקף לקונם של האומן לאסור על הבעלים על הזמן שלאחר שישלם לאומן את שכרו.

יג. בדבר מצוה

אמנם אם היה המעשה בדבר מצוה, כגון שבנה האומן סוכה עבורו, יש מקום לומר כי מאחר וקיימא לן (יורה דעה סימן רכא סעיף יב) 'מצוות לאו ליהנות ניתנו', יתכן שאין השימוש בדבר מצוה נחשב הנאה לענין זה, וממילא בכל אופן אין האומן יכול לאסור על בעל הבית את קונם המצוה.

ובפרי מגדים (פתיחה כוללת חלק ג) דן בשאלה אם מותר להשתמש בספר תורה שנכתב על גבי איטורי הנאה, בהסתמך על הכלל ש'מצוות לאו ליהנות

ניתנו'. והביא שם מחלוקת ראשונים אם אומרים כלל זה אף במצוות דרבנן, או רק במצוות מן התורה.

ובשו"ת חומות ירושלים (סימן קצו) כתב לחדש, שיתכן שאין אומרים 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' אלא בענייני יתור, כגון שהתירו במודר הנאה ללכת בחצרו של חבירו, וכן התירו לצאת ידי חובת תקיעת שופר או נטילת ארתוג משל חבירו אף במודר הנאה. אולם במצוה קבועה וחשובה, כגון קריאה בספר תורה או תפילין שנאמר בה 'פאר', אפשר שאין אומרים כן, והדבר אסור.

עוד הביא שם, שבדין שופר כתבו הפוסקים שיותר לצאת בשופר של מודר הנאה, אבל אם הנהנה תקע בעצמו, כתב הט"ז (אורח חיים סימן תקפו סק"ד) שהרבה נהנים מעצם מעשה התקיעה וזאת לא הותר לו שעיקר המצוה בשמיעה, ונחשב הנאה ואסור. ואם כן, כל שכן בדברים יקרים וחשובים שכיון שיש לו הנאה מעצם זה שיש לו ספר תורה ותפילין אסור.

ולפי זה, מי שבנה סוכה עבור חבירו ואסרה עליו בקונם, שמדובר במצוה דאורייתא, מצד אחד היה מקום לומר שיותר לבעל הבית להשתמש בה אף אם נאסרה עליו, שהרי מצוות לאו ליהנות ניתנו. אך מאידך, לפי מה שנתבאר בדברי חומות ירושלים, שבמצוה חשובה וקבועה אין אומרים כן, וביותר כשהוא עצמו דר בה ונהנה מדירתה, ולא רק יוצא בה ידי חובה משל חבירו, מסתבר שיהא אסור. [ולדבריו מה שנאמר בגמרא (נדרים טז:) שבסוכה אומרים מצוות לאו ליהנות ניתנו היינו דוקא בישיבה בדרך ארעי, ולא שסוכתו תהיה של איטורי הנאה].

וזה דבר המשפט

• דעת הרמב"ם והשולחן ערוך שאין האומן קונה בשבח כלי. אך מסקנת הש"ך שהוא ספיקא דדינא, והמוחק יכול לומר 'קים לי'.

• בגדר 'אומן קונה בשבח כלי', נחלקו הפוסקים במהות הקניין: יש סוברים שהשבח מקנה לאומן בעלות ממשית, עד שהכלי כולו נחשב כשלו כל זמן שלא הוחזר לבעל הבית. יש סוברים שאין גוף הכלי יוצא מרשות בעליו לעולם, אלא השבח בלבד קנוי לאומן. ויש סוברים שאין לאומן קניין משמעותי בגוף הכלי, אלא רק זכות ושיעבוד כמשכון על שכרו עד שיתולק החוב.

• כאשר מתגלע דין ודברים בין האומן לבעל הבית על גובה הקציצה שביניהם, גם להסוברים שאומן קונה בשבח כלי היינו בגוף הכלי ממש, אין הוא נחשב מוחזק לענין זה, ואין נאמנותו עומדת בלא מינו.

• למאן דאמר אומן קונה בשבח כלי, אומן שיצר כלי מעצים יכול לאסור את הכלי על בעליו באיסור קונם. אך אם רק צייר על הכלי בסממנים, אינו יכול לאסור שאין לו חלק ממש בכלי לאוסרו על הבעלים.

• לענין מעשה, אם קנה האומן וחסר בקונם את החפץ שעשה ומסרו לבעליו, יכול בעל הבית לטעון 'קים לי' שאין אומן קונה בשבח כלי, וכיון שבדיני ממונות הכלי שלו, שוב אין בכוח האומן לאסור את החפץ עליו.

• בחפץ של מצוה, כיון שמצוות לאו ליהנות ניתנו, יש סיבה נוספת שלא יועיל האיטור בקונם של האומן. [אמנם יש אומרים שבמצוה חשובה וקבועה אין מקלים מטעם מצות לאו ליהנות ניתנו].

• בנידון שלפנינו, האומן לא רק צבע את הארון, אלא גם תיקן ויישר את המדפים שהתעגלו, וגם הוסיף מסגרות חדשות לארון, ובאופן כזה למאן דאמר אומן קונה בשבח כלי יכול שלמה זושא האומן לאסור בקונם על יהודה דוד הבעלים. אך כיון שכבר מסר את הארון ליהודה דוד, שוב אינו יכול לאסור שהרי יהודה דוד מוחזק בארון וזכה בו בטענת קים לי. וכגון דאמר אומן קונה בשבח כלי, נאם בלאו הכי הרי לדברי הכל יכול הבעלים יהודה דוד לשלם את חובו לשלמה זושא האומן, וכיון שמשלם מסלק את האומן בעל כורחו מחלקו בארון, ונמצא שפקע הקונם.

